

Fredriika Jakola

Sosiaalinen pääoma ja kaksoiskaupunki TornioHaaparannan kehittyminen

Social capital and the development of the TornioHaparanda twin city

Although the connection between social capital and regional development is strongly acknowledged in the research literature, few studies have been carried out in the context of cross-border regions. This is noteworthy, considering the increasing role of cross-border cooperation as a development tool in Europe in recent decades. When studying the impact of social capital on regional development, Europe's northern border regions offer a highly interesting research context. The role of cultural similarities in easing transnational co-operation is emphasised as it compensates regions' peripheral locations in relation to big markets. In this article, I explore the development of the TornioHaparanda twin city region through their innovative cross-border project *Rajalla På Gränsen*, and study how social capital has affected this development. As the main research material, I use interviews with local key actors. Although the relationship between social capital and regional development is generally considered positive, their interdependence is not straightforward. This case study shows that social capital located in small and close communities can both promote and restrain regional development and transformation, depending on the local operational environment at the given time.

Keywords: cross-border cooperation, regional development, social capital, TornioHaparanda

Johdanto

Taloustieteissä ja talousmaantieteessä on alettu 1990-luvulta lähtien kiinnittää entistä enemmän huomiota siihen, kuinka esimerkiksi suhdeverkot, tavat, rutiinit ja tieto-taito-osaaminen liittyvät talouskasvuun tai sen hiipumiseen. Tässä niin kutsutussa institutionaalisessa paradigmassa (ks. Amin 1999), talouden suorituskyky liitetään tiiviisti kontekstisidonnaisten instituutioiden olemassaoloon (Lorenzen 2001: 40; Callois & Aubert 2007). Sosiaalinen pääoma on yksi käsitteellinen työkalu, jota institutionaalisessa lähestymistavassa on käytetty alueellisen kehityksen ja kilpailukyvn

tutkimiseen. Se voidaan ymmärtää yhteisön toimijoiden käytössä olevaksi kollektiiviseksi instituutioksi, joka koostuu toimijoiden välisistä suhteista, luottamuksesta ja normeista. Vaikka sosiaalisen pääoman merkitys aluekehitykseen esitetään usein ensisijaisesti positiivisena (ks. esim. Putnam 1993; Lorenzen 2007; Malecki 2012), tämä suhde ei ole yksiselitteinen. Monesti aluekehityskirjallisuudessa sosiaalisen pääoman vähyys tai sen puuttuminen nähdään kehityksen esteenä. Tämä ongelma korostuu erityisesti heikommassa asemassa olevilla alueilla (Morgan 1997).

Euroopan pohjoisia raja-alueita on pidetty tällaisina ongelma-alueina, sillä ne sijaitsevat yleensä

sä kaukana keskuksista ja ovat harvaan asuttuja. Euroopan unioni on ohjannut mittavasti resursseja raja-alueiden kilpailukyyn parantamiseen erityisesti alueiden välistä yhteistyötä tukevien INTERREG-ohjelmien kautta. INTERREG-ohjelmat ovat osa Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikkaa eli koheesiopolitiikkaa, jonka tarkoitus on saavuttaa suurempi tasa-arvo taloudellisissa ja yhteiskunnallisissa mahdollisuuksissa eri jäsenvaltioiden kesken (Blomberg 2009: 37). INTERREG-ohjelmien taloudellisen tuen kannustamana rajayhteistyöstä on tullut monilla alueilla tärkeä aluekehittämisen ja -politiikan väline. Erilaisten kulttuurien ja hallintojärjestelmien kohtaussyöhykkeinä raja-alueet ovat kuitenkin haastavia toimintaympäristöjä. Esimerkiksi toimijoiden välisen luottamuksen on nähty korostuvan näillä alueilla (esim. Smallbonen *et al.* 2007; Clément & Lamour 2011; Prokkola 2011).

Vaikka luottamuksen ja sosiaalisen pääoman merkitykseen viitataan monissa rajayhteistyötä koskeissa tutkimuksissa, niiden merkitystä osana rajat ylittäviä aluekehittämishankkeita on tutkittu empiirisesti melko vähän (ks. kuitenkin Grix & Knowles 2003; Häkli 2009; Clément & Lamour 2011; Mirwaldt 2012). Tämä on sinällään huomionarvoista, koska sosiaalisen pääoman käsitettä on käytetty hyvin yleisesti osana aluekehityskeskusteluja samaan aikaan, kun erilaisia rajat ylittävän alueellistumisen edistämiseen pyrkiviä rajayhteistyöhankkeita on toteutettu usean vuosikymmenen ajan Euroopassa (Clément & Lamour 2011).

Tarkastelen tässä artikkelissa Perämeren pohjukassa sijaitsevien Tornion ja Haaparannan Rajalla Pää Gränsen -suunnitteluhanketta sekä siihen linkittyvää alueen toimintaympäristön muutosta sosiaalisen pääoman käsitettä hyödyntäen. Tutkimuskysymykseni ovat: 1) millä tavalla tiiviit sosiaaliset suhteet, luottamus ja yhteiset toimintatavat voidaan nähdä olleen osa hankkeen kehitystä sekä 2) miten toimintaympäristön muutos ja erityisesti kilpailun lisääntyminen ovat vaikuttaneet alueen kehittämistyöhön ja millainen rooli sosiaalisella pääomalla on ollut tässä kehityksessä. TornioHaaparannan noin 32 000 asukkaan (Statistika centralbyrån 2011; Tilastokeskus 2011) kaupunkialue erottuu monista muista Euroopan rajayhteistyö-alueista, myös pohjoisista raja-alueista, pitkän rajayhteistyötradition ja fyysisen läheisyyden vuoksi. Kaksoiskaupunki on nostettu niin tutkimuksissa kuin mediassakin eräänlaiseksi rajayhteistyön menestystarinaksi. Kaupunkien kehitystä ja rajayhteistyötä on viimeisen kymmenen vuoden aikana tutkittu paljon muun muassa valtioiden rajoja

käsittelevien teorioiden ja verkostojen synnyn näkökulmasta (esim. Lunden & Zalamans 2001; Heliste *et al.* 2004; Kosonen *et al.* 2008; Pikner 2008; Häkli 2009).

Häkli (2009) on tarkastellut dokumenttiaineiston kautta Rajalla Pää Gränsen -hanketta sosiaalisen pääoman käsitteen näkökulmasta. Hän on tutkinut, miten Tornionjoki on toiminut Rajalla-hankkeessa luottamussuhteiden rakentumista edistävänä tekijänä. Tässä artikkelissa lähestyn sosiaalista pääomaa toiminnallisesta näkökulmasta. Ymmärrän sen toiminnan kautta muotoutuvana ja ylläpidettävänä voimavarana. Tutkimuksen empiirisenä aineistona ovat Tornion ja Haaparannan keskeisille julkisen ja yksityisen sektorin toimijoille tehdyt teemahaastattelutyypiset haastattelut, joita tein 19 kappaletta kesällä 2010¹. Haastateltavien joukossa on sekä Rajalla-hankkeessa keskeisesti mukana olleita torniolaisia ja haaparantalaisia virkamiehiä² että yrityssektorin edustajia, pääasiassa yritysyhdistyksistä. Paikallisen tason toimijoiden haastatteluiden avulla on mahdollista löytää myös sosiaalisen pääoman kehittymiseen liittyviä konflikteja ja ristiriitoja, jotka usein jätetään virallisten dokumenttien ulkopuolelle. Itse aineiston analysoinnissa olen hyödyntänyt teoriaohjaavan sisällönanalyysin periaatteita³ (Tuomi & Sarajarvi 2009).

Artikkelin rakenne muodostuu seuraavasti: Avaan ensin teoriaosuudessa lyhyesti sosiaalisen pääoman käsitettä sekä käsitteen linkittymistä raja-alueiden aluekehitykseen, minkä jälkeen esitelen Rajalla Pää Gränsen -hankkeen suunnittelun lähtökohdat ja kehitysvaiheet. Empiirisessä osiossa käsitelen rajayhteistyötradition ja luottamuksen merkitystä Rajalla-hankkeen kehittymisessä ja tiiviiden yhteisöjen vaikeuksia sopeutua nopeasti tapahtuneisiin toimintaympäristön muutoksiin. Lopuksi tarkastelen yleisemmin sosiaalisen pääoman merkitystä raja-alueiden kehityksessä sekä pohdin TornioHaaparannan tapauksen kautta sitä, millainen merkitys tiiviillä yhteisöllä voi olla aluekehitykseen erilaisissa toimintaympäristöissä.

Sosiaalinen pääoma osana aluekehitystä

Sosiaalinen pääoma on hyvin laajasti käytetty termi niin tutkimuskirjallisuudessa kuin aluekehitysteksteissä ja -dokumenteissa. Käsitteelle ei ole kuitenkaan yhtä selkeää määritelmää. Sitä on käytetty hyvin monissa tarkoituksissa ja merkityksissä, jopa ristiriitaisesti, riippuen erilaisista teoreettisista lähestymistavoista (Tura & Harmaakorpi 2005: 1114; Woodhouse 2006). Yleensä sosiaalisella pääomalla viitataan sosiaalisiin suhteisiin, yhteisöjen

väliseen luottamukseen ja siihen kytkeytyviin normatiivisiin sääntöihin, jotka muotoutuvat ihmisten vuorovaikutuksen sivutuotteena kytkeytymisen samalla taloudelliseen ja sosiaaliseen kehitykseen (esim. Putnam 1993; Ilmonen 2000; Grix 2001; Iyer *et al.* 2005). Yksinkertaistettuna sosiaalinen pääoma viittaaakin yhteisön kykyyn toimia yhteistyössä (Hauser *et al.* 2007; Riipinen 2008), ja se nähdään laajalti resurssina, joka mahdollistaa kollektiiviset toimenpiteet yhteisen hyvän hyväksi (Stolle 2003: 19–20).

Sosiaalisen pääoma käsitteen haasteet liittyvät sen käsitteellistämisen ja mittaamisen vaikeuteen. Käsitteen yleisyys ja jalkautuminen yleiseen aluekehityskeskusteluun voi vaikeuttaa myös sen jättevää tutkimista, jolloin käsitteen määrittelyn tärkeys omassa tutkimuksessa korostuu. Tässä artikkelissa sosiaalinen pääoma ymmärretään ensisijaisesti yhteisön resurssina (vrt. Bourdieu 1986) putnamilaiseen perinteeseen tukeutuen. Robert Putnam (1993) erottaa sosiaalisen pääoman osiksi sosiaaliset verkostot, luottamuksen ja normit (ks. myös Coleman 1988). Sosiaalisilla verkostoilla tarkoitetaan pelkistetyksi toimijoiden välisiä sosiaalisia suhteita. Luottamukselle ei puolestaan ole olemassa yhtenäisesti hyväksyttyä määritelmää. Tässä artikkelissa luottamus nähdään sosiaalisen vuorovaikutuksen sujuvuutta helpottavana resurssina (ks. Häkli 2009), joka voidaan määritellä ”*varmaksi uskoksi siitä, että jonkun toisen ihmisen – mukaan lukien hänen institutionaaliset kytkentänsä – tietoisien toiminnan tulokset ovat suotavia ja hyväksyttävissä myös omalta kannaltamme*” (Miszal 1996: 9). Kun toimintaan liittyy yhteisiä sitoumuksia, toinen osapuoli pystyy luottamaan toisen osapuolen toimivan sitoumuksia kunnioittaen (Casson & Della Giusta 2007: 229). Luottamuksen onkin nähty olevan merkittävä integraatiota ja solidaarisuutta lisäävä tekijä (Kankainen 2007: 34). Kuitenkaan sen merkitystä ei ole raja-alue tutkimuksissa tutkittu syvemmin (Häkli 2009). Kolmas sosiaalisen pääoman osa-alueista eli normit ovat puolestaan epämuodollisia instituutioita, jotka vaikuttavat ihmisten käytökseen sekä rajoittamalla että antamalla mahdollisuuksia. Normit määrittävät sen, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei. Osa normeista voi olla hyvinkin yleisiä, kun taas toiset voivat liittyä vahvasti paikalliseen alueelliseen kulttuuriin.

Sosiaalisen läheisyyden nähdään vaikuttavan merkittävästi luottamukseen. Tuttuus sekä jatkuva ja välitön vuorovaikutussuhde selittää merkittävän osan toisiin ihmisiin tai ryhmiin kohdistamamme luottamuksesta. Toisen tunteminen ja alinomainen vuorovaikutus tekevät toisen toimin-

nasta ennustettavampaa ja näkyvämpää (Kankainen 2007: 48). Positiiviset yhteistyökokemukset kumuloituvat ja edesauttavat yhteistyötä myös muissa tehtävissä tulevaisuudessa. Raja-alueiden kontekstissa jatkuvan vuorovaikutuksen ja positiivisten yhteistyökokemusten merkitys korostuu, koska pelko rajayhteistyöstä saatavan hyödyn epätasaisesta jakaantumisesta on nostettu kirjallisuudessa yhdeksi tärkeimmistä rajayhteistyön kehittymistä hidastavista tekijöistä (ks. esim. Lunden & Zalamans 2001; Smallbone *et al.* 2007). Positiiviset yhteistyökokemukset kerääntyvät luottamusta, mikä puolestaan vähentää opportunistista käytöstä ja mahdollistaa syvemmän avoimuuden raja-alueilla (Kim & Inkpen 2005).

Sosiaalisen pääoman roolia osana raja-alueiden kehittymistä voidaan tarkastella myös oppimisen ja innovaatiokapasiteetin kautta (ks. Morgan 1997). Sosiaalisen pääoman nähdään kannustavan alueelliseen oppimiseen, koska se lisää avoimuutta toisten ideoille. Sosiaalisten suhteiden verkostot ja niiden luonne vaikuttavatkin merkittävästi siihen, kuinka yhteisöllinen oppiminen ja innovaatioiden syntyminen tapahtuu (Malecki 2012: 1023). Raja-alueiden ja rajayhteistyöorganisaatioiden kontekstissa tapahtuvasta oppimisesta on olemassa vähän tietoa, vaikka organisaatioiden sisäistä ja välistä oppimista on tutkittu paljon. Yleisimmät raja-alueilla tapahtuvan oppimisen esteet nähdään liittyvän toimijoiden ja ryhmien välisiin kulttuurisiin eroihin, kieliongelmiin, mielipide- ja uskomuseroihin sekä koulutustaustaan (Smallbone *et al.* 2007: 90). Euroopan pohjoiset raja-alueet ovat raja-alueiden kontekstissa erityislaatuisia kulttuurisen yhteneväisyytensä vuoksi. Kuten Mønnesland ja Westlund (2000) ovat tuoneet esiin, läheisten kulttuuristen ja historiallisten suhteiden ansiosta poliittiset ja hallinnolliset esteet ovat näillä alueilla suhteellisen pienet, mikä edesauttaa rajat ylittävän yhteistyön ja oppimisprosessien sujuvuutta. Tornion ja Haaparannan kaksoiskaupunkialue erottuu kuitenkin myös monista muista Euroopan pohjoisista rajayhteistyöalueista pitkän julkisen sektorin rajayhteistyöhistorian ja fyysisen läheisyyden vuoksi.

Sosiaalista pääomaa ei pidä ymmärtää stabiilina tai lineaarisesti kasvavana ilmiönä. Yleensä ajatellaan, että mitä vahvempia siteitä yhteisössä on, sitä enemmän yhteisössä on myös sosiaalista pääomaa (Tura & Harmaakorpi 2005: 1120). Yhteisöt eivät ole kuitenkaan harmonisia kokonaisuuksia, joissa olisi vain yksi yhteneväinen tavoite tai intressi (Riipinen 2008: 72). Vaikka sosiaalinen pääoma ymmärretään ihmisiä yhdistävänä voimavarana,

sen ei voida ajatella olevan yksiselkoisesti aluekehitystä edistävä tekijä, vaan se voi myös hidastaa sitä. Kaikkia sosiaalisen pääoman muotoja ei siis pidetä suotuisana, ja vain tietynlaisilla sosiaalisen pääoman muodoilla on mahdollisesti laajempia sosiaalisia hyötyjä (Hooghe & Stolle 2003). Muun muassa valtasuhteet, sosiaalisen pääoman epäta-sainen jakaantuminen ja liiallinen sitoutuminen tiettyihin rakenteisiin voivat vähentää tai rajoittaa sosiaalisen pääoman mahdollisia hyötyjä (Malecki 2012: 1024).

Tämä liittyy erityyppisten siteiden ja verkostoiden rooliin osana innovaatioiden syntyä ja sosiaalisen pääoman hyödyntämistä. Mark Granovetterin (1973) mukaan verkostot voivat olla joko sulkeutuneita eli vahvoja tai avoimia eli heikkoja. Heikot suhteet voidaan nähdä välttämättöminä esimerkiksi yksilöiden työnsaantimahdollisuuksien ja heidän uuteen yhteisöön sopeutumisen kannalta. Vahvat suhteet taas puolestaan vahvistavat paikallista yhdentymistä johtaen yleiseen fragmentoitumiseen (Granovetter 1973: 1378) eli paikallisten yhteisöjen jonkinasteiseen eristäytymiseen muista alueista ja ryhmistä. Putnam (2000: 22–24) on myöskin tehnyt samankaltaisen jaottelun ja jakanut verkostot sitoviin (*bonding*) ja siltaa tekeviin (*bridging*). Sitova sosiaalinen pääoma tarkoittaa hänen mukaansa sisäänpäin kääntyneitä suhteita, jotka yhdistävät ainoastaan homogeenisten horisontaalisten ryhmien jäseniä, kun taas siltoja tekevä sosiaalinen pääoma edustaa enemmän verkostoja, jotka koostuvat heterogeenisistä vertikaalisista ryhmistä. Vaikka jaottelua on kritisoitu (ks. Häkli 2009), on se silti toimiva analyttinen työkalu, kun tarkastellaan sosiaalisen pääoman aluekehityksellistä merkitystä.

Suhdeverkostojen ja sosiaalisen pääoman aluekehitystä hidastavaa suhdetta on tarkasteltu aluekehityskirjallisuudessa erityisesti alueellisen *lock in* -tilanteen näkökulmasta (ks. esim. Grabher 1993). Alueella, jolla on pääasiallisesti sulkeutuneita verkostoita, voi vallita niin kutsuttu *lock in* -tilanne, jossa alueen talouden tehokkuus heikkenee, vaikka tehokkaampiakin toimintatapoja olisi tarjolla (Martin & Sunley 2006: 414). *Lock in* -tilanteessa ikään kuin tuudittaudutaan olemassa olevaan kehityssuuntaan, eikä osata tarkastella objektiivisesti muita tehokkaampia tapoja toimia. Talouden kehittyminen voi myös sisältää siirtymisen positiivisesta *lock in* -tilanteesta, jossa talouden kasaantuminen ja positiiviset ulkoisvaikutukset tehostavat paikallistalouden kehittymistä, negatiiviseen *lock in* -tilanteeseen, jossa positiivisen vaiheen myötä syntyneet prosessit, rakenteet ja tavat toimia muuttuvatkin kehityksen edistäjistä sen jarruik-

si lisäten joustamattomuutta (Martin 2006, cit. Martin & Sunley 2006: 415).

Rajalla På Gränsen -hankkeen lähtökohdat ja kehitysvaiheet

Rajalla-hanke on alkanut 1990-luvun puolen välin jälkeen ja sen tarkoituksena on rakentaa kaupungeille yhteinen kaupunkikeskusta kaupallisten ja matkailullisten palveluiden tarpeeseen. Hanke on jatkoa kaupunkien pitkälle rajayhteistyöperinteelle, jonka juuret ovat 1800-luvun alkupuolella, jolloin Haaparannan kaupunki perustettiin Ruotsin puolelle korvaamaan Venäjälle sodassa menetettyä Tornion aluetta (Heliste *et al.* 2004). Kaupungit muodostavat niin kutsutun kaksoiskaupungin (*duplicated city*) (Buursink 2001). Virallinen kaupunkien välinen yhteistyö alkoi 1960-luvulla, kun kaupungit tekivät ensimmäisen sitovan sopimuksen koskien Haaparannan uimahallin yhteiskäyttöä. Ensimmäiset vuosikymmenet yhteistyö koski vain yksittäisiä, esimerkiksi koulutukseen ja infrastruktuuriin liittyviä hankkeita. Vuonna 1987 kaupungit ottivat tärkeän askeleen kohti suunnitelmallisempaa ja strategisempaa yhteistyötä perustaessaan yhteistyöorganisaatio *Provincia Bothnien-siksen*, jonka tarkoituksena oli laajentaa ja syventää kaupunkien välistä yhteistyötä (Nousiainen 2010).

Noin seitsemän vuotta yhteistyöorganisaation perustamisen jälkeen kaupunkien suunnittelu- virkamiesten keskuudessa heräsi idea yhteisestä kaupunkikeskustasta. Taustalla oli tarve parantaa alueen kilpailukykyä (Nousiainen, suullinen tieto 2010). Taloudellisesti hankkeen suunnittelun aloituksen mahdollistivat Suomen ja Ruotsin Euroopan unionin jäsenyyden tuomat rahoitusmahdollisuudet vuonna 1995. Hanketta on toteutettu projektituotoisesti INTERREG A -ohjelmien tuella. INTERREG A -ohjelmien maksatusosuus on ollut 50 prosenttia, ja loput 50 prosenttia on jakautunut lähinnä Tornion ja Haaparannan kaupunkien kesken (Tornion kaupunki 2010).

Hankkeen kehityksen ensimmäinen kulminointipiste ajoittuu vuoteen 2002, jolloin kaupungit valmistelivat hankkeen toteuttamissuunnitelmaa. Tätä ennen kaupungit olivat järjestäneet yhteisen keskustan suunnittelusta arkkitehtikilpailun vuosina 1997–1998 sekä tehneet hankkeelle kehittämissuunnitelman, jonka kaupunginvaltuustot olivat hyväksyneet syksyllä 2000 (Lokio & Wigren 2009). Hankkeen toteuttaminen ja siihen käytetyt resurssit olivat herättäneet laajaa yhteiskunnallista keskustelua, ja erityisesti Haaparannalla hankkeen eteenpäin viemisen suhtauduttiin kriittisesti.

Syyskuussa 2002 järjestetyssä neuvoo-antavassa kansanäänestyksessä haaparantalaiset äänestivät hankkeen etenemistä vastaan. Haaparannan kaupunginvaltuusto päätti kuitenkin jatkaa hanketta kaupunkilaisten epäluottamuslauseesta huolimatta (ks. myös Häkli 2009). Tarve keskustojen palvelutarjonnan kehittämiseksi oli tuolloin korkea: kaupunkien keskukset tavoittivat vain 38 prosenttia alueen ostovoimasta (Tuomas Santasalo Ky 2002). Tämä oli varmasti painava syy jatkaa mittavaa infrastruktuurihanketta.

Kaupungit aloittivat Rajalla-alueen varsinaisen rakentamisen vasta 2005, jolloin ruotsalainen huonekaluliike Ikea ilmoitti rakentavansa myymälän Haaparannalle Rajalla-alueen viereen. Tämän voidaan nähdä olleen hankkeen kehittymisen toinen tärkeä kulminaatiopiste. Jo valmistuneista rakennushankkeista mittavimpia ovat olleet yksityisellä rahoituksella toteutetun Rajalla PÅ Gränsen -ostoskeskuksen (kuva 1), julkisin varoin toteutettujen tulvapengerteiden, rajakanavan ja rajatorin rakentaminen (kuva 2) ja valtatie E4:n siirtäminen. Sen lisäksi, että Ikean päätös sijoittua alueelle rohkaisi kaupunkia aloittamaan infrastruktuurin rakennustyöt, se sai aikaan myös kaupan alan investointibuumin. Suurin osa alueen nykyisestä palvelutarjonnasta syntyi Ikeaan aikaansaaman ”lumipalloefektin” myötä (Norbottenin museo 2008). Tornio–Haaparanta-alueen kaupallisen sektorin nopeasta laajentumisesta kertoo se, että vuoden 2010 kesään mennessä kaupunkialueelle oli rakennettu noin 140 000 neliometriä uutta liiketilaa (Valtanen, suullinen tieto 2010).

Luottamus Rajalla-hankkeen mahdollistaja

Rajayhteistyöaluekontekstissa niin sanotun perityn luottamuksen merkityksen on esitetty korostuvan (Smallbonen *et al.* 2007: 98–99). Toisin sanoen niillä raja-alueilla, jotka jakavat yhteisen kulttuurin, historian ja tavat, toimijat voivat tukeutua niihin luottamuksen rakentamisen prosesseihin, jotka ovat alueelle ominaisia. Uusia toimintatapoja kehittäessään toimijoilla on siis jotakin, johon tukeutua. Haastattelujen perusteella voidaan sanoa, että Rajalla-hankkeen kehittämisessä tiiviisti mukana olleet toimijat näkevät rajayhteistyötradition voimavarana, joka on helpottanut heidän työtään. Yhteistyötraditio edustaa näin sosiaalista pääomaresurssia, joka auttaa toimimaan yhteisen edun hyväksi. Onnistumisen kokemukset ovat kasvattaneet sosiaalista pääoma ja mahdollistaneet yhä haastavammat yhteistyöhankkeet, joista siis eräänlaisena jäävuoren huippuna innovatiivinen Rajalla-hanke. Ikean tulo alueelle osana hanketta on yksittäisenä tapahtumana ollut hyvin tärkeä kulminaatiopiste alueen kehitykselle. Haastatteluissa erityisesti ne julkisen sektorin toimijat, jotka ovat nähneet pitkän aikavälin kehityksen ja olleet mukana Rajalla-hankkeessa, kokevat rajayhteistyötradition olleen suuri apu, peräti edellytys sille, että Ikea tuli Haaparannalle. He siis antavat yhdessä tekemiselle vahvan painoarvon ja myös ymmärtävät sen opittuna asiana, joka on kehittynyt vuosikymmenten aikana.

Mikä on vaikuttanut [alueen kehitykseen] on se että täällä on ollu yhteistyötä jo pitkän aikaa. Se

Kuva 1. Näkymä IKEA HaaparantaTornion parkkialueelta Suomen puolelle. Kauempana keskellä näkyy Rajalla-kauppakeskus. (Kirjoittajan ottama kuva helmikuussa 2013).

Figure 1. View from the HaparantaTornio IKEA's car park towards Finland. In the background to the centre is the Rajalla shopping mall. (Picture taken by the author in February 2013).

Kuva 2. Rajalla-kauppakeskuksen vieressä sijaitsevalla Victorian torilla. Suomen ja Ruotsin välinen valtakunnanraja kulkee sinikeltaisen kaaren läpi. (Kirjoittajan ottama kuva helmikuussa 2013).

Figure 2. In Victoria's Square, next to Rajalla shopping mall. The national border between Finland and Sweden goes through the blue and yellow arch. (Picture taken by the author in February 2013).

on ollu kymmeniä vuosia yli rajan, jos sitä ei olis ollu niin ei olis onnistunu. Nytten kun ihmiset on harjaantunu siihen että tehä työtä yhessä, mutta jos tämä [Rajalla] hanke olis se ensimmäinen yhteinen hanke niin se olis ollu aivan liian vaikea. – – Ikeahan on osa Pà Gränsen Rajalla ja meillä ei olis ollu semmosta laatutonttia tarjota muuten jos ei olis ollu tätä hanketta. (Haaparanta julkinen 1)⁴

Tärkeänä osana yhdessä tekemistä, oppimisprosesseja ja toimijoiden välistä luottamuksen kasvua ovat olleet tiiviit yhteistyösuhteet, joiden toimivuutta on haastattelujen mukaan helpottanut ensinnäkin kaupunkien fyysinen läheisyys sekä keskeisten toimijoiden pieni määrä. Haastatelluista teknisen puolen asiantuntijat ovat olleet kaupunkien virkamiehistä eniten tekemisissä rajan yli Rajalla-hankkeen puitteissa, ja he painottavat haastatteluissa eniten luottamussuhteiden merkitystä. Työsuhteista on heidän mukaansa hankkeen etenemisen myötä kehitynyt ystävyyssuhteita.

Tämmösten pikkukaupunkien etu on se, että kaikki tuntee kaikki. Ja silloin kun tuntee ihmiset, niitten kans on paljon helpompi puhua ja so-pia asioista ja suunnitella yhdessä. (Tornio ja Haaparanta julkinen)

Mulla on kuitenkin luottamusta ja minähän tunnen monet jotka on töissä Torniossa ja tehen yhteistyötä niittenki kans, Siellä on [Mikko]⁵ tietenkki eniten, mutta siellä on myös [Jarit], [Villet], [Reijot] ja [Tapanit]. Ja tunnen kyllä että ne yrittää niinkö auttaa. (Haaparanta julkinen 1)

Virkamiesten ja paikallisten poliitikoiden luottamus sekä motivoituminen hanketta kohtaan punnittiin ensimmäisen kerran kunnolla Haaparannalla järjestetyn kansanäänestyksen jälkeen. Kaupunkien päätös hankkeen eteenpäin viemisestä ilmaisi kuitenkin vahvaa sitoutumista Rajalla-hankkeeseen (ks. myös Häkli 2009). Esimerkkinä kaupunkien välisestä luottamuksesta ja sitoutumisesta toimii myös se, että rakentaessaan uutta kaupunkien välistä Krannikatua Tornion ja Haaparannan kaupungit jakoivat rakentamisesta aiheutuneet kustannukset puoliksi huolimatta siitä, että kaksi kolmasosaa tiestä sijaitsi Haaparannan puolella (ks. myös Pikner 2008: 15).

Vaikka suomalaisten ja ruotsalaisten kulttuurierot tulivat useassa haastattelussa esille, näyttäisi Tornio-Haaparantaan syntyneen omanlaisensa sekä suomalaisia että ruotsalaisia tapoja yhdistelevä päätöksentekokulttuuri. Haastatteluissa nousi esiin esimerkiksi ruotsalaiseen päätöksentekoon yhdistettävän perinpohjaisen ”diskuteerauksen” väheneminen Haaparannalla, mikä on haastateltavien mukaan nopeuttanut esimerkiksi kaavoitukseen liittyviä päätöksentekoprosesseja. Toisaalta eräs torniolainen yksityisen sektorin toimija toi esiin, että ruotsalaiseen kulttuuriin liittyvä keskustelukulttuuri ja erilaisten kokousten runsas määrä on osaltaan hyvinkin asia: asiat todella ovat päätösten jälkeen osapuolille selviä, eikä vääринymmärryksiä tapahdu niin helposti kuin suoraviivaisempaa päätöksentekoa edustavassa suomalaisessa kulttuurissa.

Ehkä [toimintakulttuurieroja] oli alussa enemmän ja isompia, mutta me ollaan niin pitkään yhdessä tehty tätä yhteistyötä, että ollaan poimittu ne parhaat palat sekä suomalaisesta että ruotsalaisesta toimintakulttuurista, josta on tullu meän oma toimintakulttuuri. – – Se on tunnettu tosiasia että sanotaan että ruotsalaiset diskuteeraa ja ei saa mittään aikaseksi, mutta Haaparanta on siinä mielessä poikkeus, että Haaparanta on oppinut

toimimaan ja esimerkiksi mitä on nyt tullu nämä kaavotusjutut ja muut, kun on kaavotettu tontteja näille uusille liikkeille niin se on käynyt hyvin sutjakasti ja hyvin joustavasti eli niitä ei pompotella ja pallotella siellä vuostolkulla. Sitten ruotsissahan sanotaan että tämä demokratia on menny aivan liian pitkälle. Joskus tuntuu siltä että olipa se päätös mikä tahansa niin joka ikisen pittää sanoa sanottavansa siihen, mun mielestä Haaparannalla ei ole niin että haaparantalaiset luottaa hyvin pitkälle siihen poliittiseen päätöksentekoon eli niihin päätöksentekijöihin, jotka he ovat valinneet sinne päätämään asioista. (Tornio ja Haaparanta julkinen)

Kilpailu toimintaympäristön pysyvyyden murtajana

TornioHaaparannan kaupunkialueella on tapahtunut paljon muutoksia vajaassa kymmenessä vuodessa. Siinä missä kaupungit ennen kärsivät suuresta ostovoiman siirtymästä, nykyisin alueella vieraillee vuosittain kahdesta kolmeen miljoonaa kävijää (Tornion kaupunki 2012). Rajalla-hankkeen myötä kaksoiskaupungin kaupallinen palvelutarjonta on lisääntynyt huomattavasti ja nopeasti, ja alueelle on tullut suuria kansainvälisiä vähittäistavarakauppanliikeketjuja. Tämä on haastanut paikallisten pienten ja keskisuurten liikkeiden aseman. Uudenlaisen toimintaympäristöön sopeutuminen vaatii olemassa olevien yhteisöllisten instituutioiden muokkaamista tai kokonaan uudenlaisien tapojen ja rutiinien sekä vuorovaikutussuhteiden rakentamista. Paikallisten pk-yritysten toimintaedellytysten säilyminen ja parantuminen on tärkeää, koska ne voidaan nähdä osana kestävästä alueellista kasvua.

Osa haastateltavista esitti, että ennen toimintaympäristön muutosta Tornion ja Haaparannan alueen pk-yritykset saivat harjoittaa liiketoimintaa eräänlaisella mukavuusalueella. Kun yrittäjillä oli vakiintunut asiakaspohja, heillä ei välttämättä ollut suurta tarvetta kehittää toimintaansa. Asiakkaista kilpailun lisäksi alueella on alkanut kilpailu osavasta työvoimasta, mikä on erään haastateltavan mukaan alueelle uusi ilmiö ja saanut aikaan sen, että yritysten on ollut pakko miettiä myös oman toimintansa ja henkilökuntansa kehittämistä. Sosiaalisten suhderakenteiden jatkuvuus ja pysyvyys on haastateltuiden perusteella ainakin osittain katkennut.

Olemassa olevat yritykset mikkä on ollu niin ne on tavallaan eläneet suojattua elämää, kilpailua ei Torniossa ole [ollut] juuri ollenkaan, että nytko on tullu niin se on ollu aika järkytys monille. (Tornio yksityinen 3)

Nämä uuet [yritykset] niinkö Ikea, ensimmäisek-sihän ne ottivat yhen tytön joka oli töissä [haaparantalaisessa majoitusyrityksessä] – – Siellä näittä tämän tytön joka oli niinkö [johtavassa asemassa] siellä ja sehän oli ensimmäinen joka otettiin sinne Ikeaan ja palkattiin sinne. Ruot-tissa [Haaparannalla] tuli se että ihmisiä alehtiin hakehmaan, täällä ei koskaan ollu ollu semmosta tilannetta, se oli ensikerran Haaparannan histo-riassa että on niinkö taistelu henkilökunnasta. (Haaparanta yksityinen 1)

Ikean tuloon on liittynyt paljon odotuksia ja kuten haastatellut toivat esiin, monet yrittäjät ajattelivat Ikean automaattisesti tuovan asiakkaita myös heille, jolloin *”ei tarvitse kuin aukaista ovet”* (Tornio julkinen 3). Usean haastateltavan mukaan yrittäjien käsitys tulevasta rakennemuutoksesta ja siitä, miten se tulee vaikuttamaan heidän toimintaansa, on ollut vääristynyt, vaikka yritysyhdistysten edustajien mukaan pk-yritysten kanssa on keskusteltu toimintaympäristön muutoksista.

Joku yrittäjä sano mulle silloin kuin IKEA oli ollu noin puoli vuotta ettei IKEA ole tuonu hälle asiakkaita. Ja mie sanoin että pittääkö IKEAn mainostaa sinun liike? Ei mutta senhän pittää tuua tänne! Mie olin ettei se oikein pelaa niin että se pittää niinkö itte mainostaa. (Haaparanta julkinen 4)

Kun haastateltavilta kysyttiin kärjistäen, ketkä ovat heidän mielestään yrityssektorin voittajat ja häviäjät kaupunkien kehittämisessä, suurin osa jakoi paikalliset yritykset niihin, jotka ovat reagoineet muutokseen ja niihin jotka ovat jatkaneet toimintaansa samalla tavalla kuin ennenkin. *”Ne on ne samat kyltit ja samat tavarat ollu, niin niillä on ollu vähän hankalampi, muutama niistä on myös kaatunu”* (Haaparanta julkinen 1), kuten eräs haastateltavista kuvasi tilannetta. Selvästi paikallisten vähittäistavarakaupparyrittäjien asema osana alueen kehittymistä oli ollut vahvasti esillä paikallisessa keskustelussa, koska haastateltavat toistivat samanaista kertomusta pk-yrittäjien jakaantumisesta.

Siinä, missä toimijoiden vähäinen määrä ja tiiviit sosiaaliset verkostot auttoivat Rajalla-hankkeen etenemistä, yrityssektorin puolella tällainen yhteisöllisyys on puolestaan saattanut olla yksi syy siihen, että joidenkin yrittäjien sopeutuminen nopeisiin toimintaympäristön muutoksiin on ollut hidasta. Verkostojen suppeuteen viittaa myös se, että kaupallinen toiminta on alueella hyvin henkilöityttä. Kuten muutama haastateltava toi esiin,

ihmiset voivat ottaa alueella tapahtuneet ”kauppa-kuolemat” hyvin henkilökohtaisesti, mikä kuvastaa tietynlaisia alueelle ominaista sisäistettyä sääntöä eli normia. Toimijat ovat tottuneet määrällisesti rajoittuneeseen yrittäjäkenttään, jota dominoivat tietyt yritykset, ja he reagoivat voimakkaasti perinteisyyden ja jatkuvuuden katkeamiseen.

Luulajassa ja Oulussa ihmiset ei mieti sitä, että yks vaateliike häipy kaupungista, mutta jos täällä tapahtuu semmosta niin se on iso asia, että miksi tuoki lakkautettiin ja ne panttiin kiinni. – – Se on vähän isompi asia näin pienessä kaupungissa. (Haaparanta julkinen 1)

Nyt on taas tulossa yks iso uhka, se on K-rauta joka rakentaa [Haaparannalle], miten käy sitten Elon kaupan [kodinkoneliike Haaparannalla] joka on perheyrittys tuossa... että kilpailuhan on hirvittävän kova. (Haaparanta julkinen 6)

Haastateltujen kertomusten voidaan nähdä kuvastavan tilannetta, jossa vahvat suhteet muuttuvat heikkoudeksi, kun sopeutuminen uudelleen toimintaympäristöön vaikeutuu.

Esimerkkinä yrittäjien vaikeuksista muokata tapojaan ja rutiinejaan nousi haastatteluista esiin heidän haluttomuutensa pitää toimipaikkoja auki sunnuntaisin. Vaikka sunnuntain aukiolo on kansallisellakin tasolla herättänyt keskustelua pk-yritysten piirissä, tällä alueella tarve aukiololle korostuu: kehittyäkseen ja kasvattaakseen liiketoimintaansa pk-yritysten olisi houkuteltava alueen ulkopuolisia asiakkaita, joista suurin osa vieraillee alueella viikonloppuisin.

Kyllä se ongelma on hyvin pitkälle siinä että meidän pienyritykset ei näe niitä mahdollisuuksia, jos tänne tulee vuessa kolmisen miljoonaa kävijää muualta kuin tältä alueelta ja heistä suurin osa tulee viikonvaihteessa. Niin se suurin potentiaali mikä täällä liikkuu silloin niin siihen ei olla halukkaita ottaa sitä kiinni. – – Tämä on semmonen asia että mie toivon että se tulevaisuudessa paranee ja yrittäjät sen näkevät että siihen on vain tähän leikkiin mukaan mentävä – – Kyllä sitä keskustelu[a] on käyty, niin aika sitkasta se on tää muutos. (Tornio julkinen 3)

Me ei olla saatu niinkö vähittäispuolen yrittäjiä niinkö mukaan että aika paljon on semmosta asennetta että äh, ei tehä sitä tai... Hyvä esimerkki on sunnuntaiaukiolo... me koitettiin sunnuntaiaukioloa puolitoista vuotta. Päätettiin

todella että pietetään tarpeeks pitkä jakso. Se ei todellakaan kannattanu, mutta tota niin, me ei koskaan saatu vähittäiskauppiaita niinkö semmoseen yhteiseen rintamaan. Täysin ymmärrettäviä syitä, siinä oli paljon perusteluita. Mutta ei ole semmosta yhteistä filinkä että nyt tehdään tai nyt mennään draivia – –. (Tornio yksityinen 1)

Vaikka sopeutumisvaikeudet liittyvät varmasti osittain pk-yritysten heikompisiin mahdollisuuksiin kehittämään omaa toimintaansa vähäisten taloudellisten resurssien vuoksi (ks. esim. Tödtling & Kauffman 2001), kyse voi olla myös rutinoituneista tavoista toimia tietyllä tavalla. Tätä voi kutsua kognitiiviseksi *lock in* -tilanteeksi, jossa alueen kehittymistä jarruttaa kollektiivinen konsensus ”oikeanlaisista” toimintatavoista ja normeista, jotka ovat todellisuudessa tehottomia (Grabher 1993: 262–263).

Toimintaympäristön muutokset, kilpailun lisääntyminen ja virkamiesvaihdokset näyttäisivät vaikuttaneen jollain tasolla myös Tornion ja Haaparannan kaupunkien väliseen rajayhteistyöhön. Syvästä ja kumpaakin kaupunkia hyödyttävästä rajayhteistyöstä (esimerkiksi kunnallisen infrastruktuurin yhdistäminen) ja tietynlaisesta rauhaisasta rinnakkaiselosta on siirrytty uudelleen ympäristöön, kun Rajalla-hankkeeseen on tullut selkeä taloudellinen ja kilpailullinen ulottuvuus. Seuraava lainaus havainnollistaa sitä, miten kaupallisen rakennemuutoksen aikaan tapahtunut Haaparannan kaupungin keskeinen virkamiesvaihdos heijastui rajat ylittävien yhteistyösuhteiden vakauteen ja jatkuvuuteen, millä taas on oma vaikutuksensa kollektiiviseen oppimiseen ja sosiaalisen pääoman kasvuun. Tämä korostaa aluekehityksen ja oppimisen henkilöityvää luonnetta (ks. Rutten & Boekema 2012).

No sanon näin... Syvällisin yhteistyön kannattaja oli kyllä Mats [Haaparannan kaupungin entinen johtotason virkamies], joka niinkö pisti ittensä peliin se niinkö kuvaa sitä. Sitten tietenki niinkö Emil [Matsin seuraaja] – – Kyllä Emil otti tämän elinkeinoelämän ihan niinkö ykkösasiaksi ja se sai niinkö uutta potkua se puoli. Tämä kuntien välinen yhteistyö se ei silleen, mutta elinkeinoelämän kehittyminen... Siihen Emil oli ja on edelleen hyvin aktiivinen. Silleen ovat hyvin erilaiset. Mats hoiti hyvin vahvasti tätä kunnallista yhteistyötä ja Emil on niinkö elinkeinoelämän kehittäjänä. Jos keskustellaan yhteisistä hankkeista... Kyllähän meillä vuorovaikutusta on... Vaikka välillä saattaa pientä kilpailuakin olla, mutta kyllä me hyvässä yhteisymmärryksessä ollaan tämän asian kanssa edetty. (Tornio julkinen 1)

Kilpailullinen ulottuvuus on täysin luonnollista, koska kyseessä on kaksi erillistä kaupunkia omine taloudellisine resursseineen. Haastatellut virkamiehet ovat silti melko varovaisia puhumaan kaupunkien välisestä kilpailutilanteesta, mihin voi olla erilaisia syitä. Kaupunkien välinen rajayhteistyö on saanut paljon positiivista julkisuutta, mikä voi vaikuttaa siihen, miten toimijat vastaavat aihetta koskeviin kysymyksiin.

Sosiaalisen pääoman keskeinen merkitys TornioHaaparannan kehityksessä

Sosiaalisen pääoman merkitys Euroopan raja-alueilla on ajankohtainen ja tärkeä tutkimusaihe. Euroopan unionin INTERREG-ohjelmat kannustavat rajat ylittävien alueellisten identiteettien vahvistamiseen tai rakentamiseen (Prokkola *et al.* 2012). Toisin sanoen, ohjelmilla halutaan kasvattaa raja-alueiden ihmisten yhteenkuuluvuuden tunnetta ja kykyä toimia yhteistyössä eli siis vahvistaa olemassa olevaa tai jopa rakentaa uutta rajat ylittävää sosiaalista pääomaa. On kuitenkin pohdittava kriittisesti, missä määrin sosiaalista pääomaa voi rakentaa poliittisesti niin sanotusti ylhäältä alas? TornioHaaparannan ja Rajalla-hankkeen kontekstissa Euroopan unionin rooli on ollut kehityksen mahdollistaja, koska infrastruktuurihanketta ei tämän tutkimuksen mukaan olisi pystytty toteuttamaan ilman INTERREG-ohjelmien taloudellista tukea. Itse rajayhteistyötä on kuitenkin kaksoiskaupunkialueella harjoitettu monen vuosikymmenen ajan, jo kauan ennen Suomen ja Ruotsin liittymistä Euroopan unioniin. Kaupunkien välinen rajayhteistyö on ollut pitkäjänteistä ja hyvin omaehtoista verrattuna moniin muihin poliittisesti johdettuihin alueellisiin rajayhteistyöprojekteihin (vrt. Löfgren 2008; ks. myös Perkmann 2002), mikä on varmasti ollut yksi tärkeimmistä syistä alueen kehityssuunnan kääntymiseen. Myös tässä esitetyn tutkimuksen perusteella voi sanoa, että alueella tehtäisiin yhteistyötä ilman Euroopan unionin taloudellista tukeakin, todennäköisesti kuitenkin pienemmässä mittakaavassa.

TornioHaaparannan aluekehitystä edistänyt sosiaalinen pääoma on kummunnut pitkistä rajayhteistyötraditiosta, erityisesti keskeisten julkisen sektorin toimijoiden välisestä luottamuksesta, tiiviistä sosiaalisista suhteista ja yhteisistä toimintamalleista. Vaikka Ikean tulo alueelle oli tärkeä kulminaatiopiste ja vauhditti myös Rajalla-hankkeen kehittymistä, se ei pysty selittämään sitä, miten toimijat ovat onnistuneet viemään hanketta eteen-

päin alkuvaiheiden hankaluuksista huolimatta (ks. Häkli 2009). Sosiaalisen pääoman kumulatiivinen luonne ja aluekehitystä edistävä vaikutus (ks. Putnam 1993) painottuu siis aikaan ennen Ikean tuloa ja kaupallista rakennemuutosta.

TornioHaaparannan kehitys ja alueen toimijoiden haastattelut tukevat näkemystä siitä, ettei sosiaalisen pääoman ja aluekehityksen suhde ole yksiselitteinen. Luottamuksella, yhteisöllisyydellä, tiiviillä sosiaalisilla suhteilla ja tavoilla voi olla erilaisia vaikutuksia eri toimintaympäristöissä. Sosiaalisen pääoman ja sulkeutuneiden suhteiden aluekehityksellinen ulottuvuus korostuu tiiviissä yrittäjyhteisössä ja yrittäjien vaikeuksissa sopeutua nopeisiin muutoksiin. Yhteisöjen suhteiden luonne on moniulotteinen, eivätkä verkostot ole joko heikkoja tai syviä. Haastattelujen perusteella tietyyppisten suhteiden aluekehityksellinen merkitys voi kuitenkin jossain yhteisössä korostua enemmän tietynä ajankohtana.

Kaupanalan rakennemuutokset ja pk-yritysten vaikeudet kilpailla suuria liikeketjuja vastaan ovat yleisiä ongelmia. Vaikka ne eivät sinänsä liity yksin rajayhteistyöalueisiin, ne kiinnittyvät artikkelin tematiikkaan: valtioiden raja ja rajayhteistyö ovat olleet syy siihen, että tällä kaupunkialueella on tapahtunut paljon suuria muutoksia. Tämä korostaa institutionaalisen aluekehitysparadigman polku-riippuvaista luonnetta. Sen lisäksi että raja tekee TornioHaaparannasta jo sinänsä mielenkiintoisen tutkimuskohteen yritysten näkökulmasta, tarjoavat nopeat toimintaympäristön muutokset myös erinomaisen mahdollisuuden tutkia lisää paikallisten yrittäjien sopeutumista ja sosiaalisen pääoman merkitystä siinä. Tähän tutkimukseen ei haastateltu pk-yrittäjiä, joiden näkökulma tarjoaa erittäin hyvän mahdollisuuden jatkotutkimukselle.

Vaikka sosiaalinen pääoma on kiistelty käsite, se toimii hyvänä työkaluna sosioinstitutionaalisen toimintaympäristön aluekehityksellisen merkityksen tutkimiseen. Erityisesti suurista markkina-alueista kaukana olevien ja taantuvien alueiden tutkiminen tästä näkökulmasta on kiinnostavaa. Mikäli näillä alueilla syntyy onnistumistarinoita, on tärkeää tutkia, mikä on ollut sosiaalisen pääoman merkitys kehityksessä ja sen jatkuvuudessa.

Kiitokset

Haluan kiittää Eeva-Kaisa Prokkolaa monista hyödyllisistä kommentteista koskien artikkelin aikaisempia versioita sekä kahta anonyymää arvioitsijaa hyvistä kehittämis ehdotuksista.

Alaviitteet

1. Haastateltavat on valittu heidän virkansa tai luottamustehtävän perusteella, ja tarkoituksena on ollut saada kattavasti sekä hankkeessa pitkään mukana olleiden toimijoiden että alueen yrittäjien, työhallinnon ja koulutussektorin näkökulmaa. Suurin osa haastatelluista on asunut alueella lähes koko elämänsä, vain kaksi haastatelluista on asunut alueella alle kolme vuotta. Haastattelut pidettiin haastateltavien itse ehdottamispaikoissa, pääasiassa heidän työpaikoillaan. Kestoltaan haastattelut olivat vajaasta puolesta tunnista kahteen tuntiin, ja ne nauhoitettiin haastateltujen luvalla, minkä jälkeen ne litteroitiin sanataarkasti. Aineisto on alun perin kerätty laajemman kysymyksenasettelun pohjalta. Tuolloin selvitettiin yleisemmin Rajalla-hankkeen ja rajayhteistyön vaikutuksia alueen kilpailukyvyille. Haastattelurungon teemat olivat *Rajalla-hankkeen synty ja kehittyminen* (tämän teeman kysymykset esitettiin ainoastaan hankkeen suunnittelussa ja kehittämisesä mukana olleille kaupungin viranhaltijoille), *työllisyys ja yritykset, alueen näkyvyys ja houkuttelevuus, inhimillinen pääoma ja osaaminen, rajayhteistyö elinkeinoelämän kehittämisen välineenä*.
2. Haaparannan kaupungin osalta kokopäiväisesti kaupungin palveluksessa työskentelevät poliittiset luottamushenkilöt on laskettu myös virkamiehiksi tunnustuksen välttämiseksi.
3. Koska haastattelut ovat pohjautuneet aluksi laajempaan tutkimusasetteluun, on aineiston analysointi aloitettu lukemalla sitä avoimesti pitäen mielessä hankkeen rooli alueen kehityksen kannalta sekä Tornion ja Haaparannan erityislaatuisuus edistyksellisen rajayhteistyön näkökulmasta. Näiden kysymysten pohjalta aineistosta alkoi hahmottua instituutioiden ja alueen omiin resursseihin pohjautuvan aluekehittämisen merkitys, minkä jälkeen aineistoa käytiin uudestaan läpi tästä näkökulmasta hyödyntäen teemoittelua.
4. Haastateltavat on koodattu neljään ryhmään: Tornio julkinen, Tornio yksityinen, Haaparanta julkinen ja Haaparanta yksityinen. Saman ryhmän edustajat on eroteltu numeroitain (esim. Tornio julkinen 1, 2, 3 jne.). Tornion ja Haaparannan rajayhteistyösihteeri työskentelee kummankin kaupungin palveluksessa, ja hänet on koodattu haastattelun luvalla poikkeuksellisesti ”Tornio ja Haaparanta julkinen”.
5. Lainauksissa esiintyvien henkilöiden nimet on muutettu.

Lähteet

- Amin, Ash (1999). An institutional perspective on regional economic development. *International Journal of Urban and Regional Research* 23, 366–378.
- Blomberg, Ulla (2009). *Euroopan alueiden kehittämissuunnittelutyö sekä unionin koheesipolitiikka*. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Bourdieu, Pierre (1986). Forms of capital. Teoksessa Richardson, J.G (toim.) *Handbook of theory and research for the sociology of education*. Greenwood Press, New York, 241–258.
- Buursink, Jan (2001). The binational reality of border-crossing cities. *GeoJournal* 54: 7–19.
- Callois, Jean-Marc & Francis, Aubert (2007). Towards indicators of social capital for regional development issues: the case of French rural areas. *Regional Studies* 41:6, 809–821.
- Casson, Mark & Della Giusta, Marina (2007). Entrepreneurship and social capital: analysing the impact of social networks on entrepreneurial activity from a rational action perspective. *International Small Business Journal* 25:3, 220–244.
- Clément, Franz & Lamour, Christian (2011). Social capital design and polycentric metropolitan competitiveness: the ”Grande Région” agenda. *Journal of Borderlands Studies* 26:1, 89–99.
- Coleman, James (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology* 94, 95–120.
- Grabher, Gernot (1993). The weakness of strong ties: the lock-in of regional development in the Ruhr area. Teoksessa Grabher, Gernot (toim.) *The embedded firm: on the socioeconomics of industrial networks*. Routledge, London, New York, 255–277.
- Granovetter, Mark (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78:6, 1360–1380.
- Grix, Jonathan (2001). Towards a theoretical approach to the study of cross-border cooperation. *Perspectives Central European review of international affair* 17, 5–13.
- Grix, Jonathan & Knowles, Vanda (2003). The Euroregion as a social capital maximizer: the German-Polish Euroregion Pro-Europa Viadrina. *Regional and Federal Studies* 12:4, 154–176.
- Hauser, Christoph., Tappeiner, Gottfried & Walde, Janette (2007). The learning region: the impact of social capital and weak ties on innovation. *Regional Studies* 41:1, 75–88.
- Heliste, Piia, Kosonen, Riitta & Loikkanen, Karoliina (2004). *Kaksikaupunkien vai kaupunkipareja? Tapaustutkimukset: Helsinki–Tallinna, Tornio–Haaparanta, Imatra–Svetogorsk*. Helsingin kaupunkorkeakoulun julkaisuja B-57. HeSe Print, Helsinki.
- Hooghe, Marc & Stolle, Dietlind (2003). Introduction: Generating social capital. Teoksessa Hooghe, Marc & Stolle, Dietlind (toim.): *Social capital: civil society and institutions in comparative perspective*. Palgrave MacMillan, New York, Hampshire, 1–18.
- Häkli, Jouni (2009). Boundaries of trust: building a transnational space in Haparanta-Tornio. Teoksessa Häkli, Jouni & Minca, Claudio (toim.) *Social capital and urban networks of trust*. Aldershot, Ashgate, 205–232.
- Ilmonen, Kaj (2000). Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. Teoksessa Ilmonen, Kaj (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. SoPhi, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä, 9–38.
- Iyer, Sriya, Kitson, Michael & Toh, Bernard (2005). Social capi-

- tal, economic growth and regional development. *Regional Studies* 38:9, 1015–1040.
- Kankainen, Tomi (2007). *Yhdistykset, instituutiot ja luottamus*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 326. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Kim, Chang-Su & Inkpen, Andrew (2005). Cross-border R&D alliances, absorptive capacity and technology learning. *Journal of International Management* 11:3, 313–329.
- Kosonen, Riitta, Feng, Xu, & Kettunen, Erja (2008). Paired border towns or twincities from Finland and China. *Chinese Journal of Population, Resources and Environment* 6:1, 3–13.
- Lokio, Jarmo & Wigren, Göran (2009). *På Gränsen- Rajalla*. Lehdistötiedote.
- Lorenzen, Mark (2001). Localised learning and policy: academic advice on enhancing regional competitiveness through learning. Teoksessa Maskell, Peter (toim.) *Innovational learning for competitiveness and regional growth*. Nordregio, Stockholm, 37–72.
- Lorenzen, Mark (2007). Social capital and localised learning: proximity and place in technological and institutional dynamics. *Urban Studies* 44: 4, 799–817.
- Lunden, Thomas & Zalamann, Dennis (2001). Local cooperation, ethnic diversity and state territoriality – the case of Haparanda and Tornio on the Sweden – Finland border. *GeoJournal* 54, 33–42.
- Löfgren, Orvar (2008). Regionauts: the transformation of cross-border regions in Scandinavia. *European Urban and Regional Studies* 15:3, 195–209.
- Malecki, Edward J. (2012). Regional social capital: why it matters. *Regional Studies* 46:8, 1023–1039.
- Martin, Ron (2006). Pfadabhängigkeit und die ökonomische landschaft. Teoksessa Berndt, Christian & Glückler, Johannes (toim.) *Denkanstöße zu einer anderen geographie der ökonomie*. Transcript Verlag, Bielefeld, 47–76.
- Martin, Ron & Sunley, Peter (2006). Path dependence and regional economic evolution. *Journal of Economic Geography* 6:4, 395–437.
- Misztal, Barbara (1996). Trust in modern societies. Polity Press, Padstow.
- Mønnesland, Jan & Westlund, Hans (2000). Cross-border cooperation in low-density areas. Teoksessa van Houtum, Henk & van der Velde, Martin (toim.) *Borders, regions and people*. Pion Limited, London, 116–137.
- Morgan, Kevin (1997). The learning region: institutions, innovation and regional renewal. *Regional Studies* 31, 491–503.
- Norbottenin museo (2008). *Haparanda – Ikea-efekten: en gränslös utmaning*. Norbottens museum, Luleå.
- Nousiainen, Ritva (2010). Provincia Bothniensis Haparanda-Tornio – Ainutlaatuisen kaksoiskaupunki. Teoksessa Nordberg, Henri (toim.) *Raja 200 – Gränsen 200. Tornionlaakson vuosikirja 2008–2010*. Tornionlaakson neuvosto ja Tornionlaakson maakuntamuseo, Luleå, 433–450.
- Perkmann, Markus (2002). Euroregions: institutional entrepreneurship in the European Union. Teoksessa Perkman, Markus & Sum, Ngai-Ling (toim.) *Globalization, regionalization and cross-border regions*. Palgrave Macmillan, Houndmills, Basingstoke, Hampshire, 103–124.
- Pikner, Tarmo (2008). Evolving cross-border urban networks. Case studies in the Baltic Sea area. *Nordia Geographical Publications* 37:4.
- Prokkola, Eeva-Kaisa (2011). Cross-border regionalisation, the INTERREG III A initiative, and local cooperation at the Finnish-Swedish border. *Environment and Planning A* 43, 1190–1208.
- Prokkola, Eeva-Kaisa, Zimmerbauer, Kaj & Jakola, Fredriika (2012). Performance of regional identity in the implementation of European cross-border initiatives. *European Urban and Regional Studies* doi: 10.1177/0969776412465629.
- Putnam, Robert (1993). Prosperous community: social capital and public life. *American Prospect* 13, 35–42.
- Putnam, Robert (2000). Bowling alone: the collapse and revival of American community. Simon & Schuster, New York.
- Riipinen, Mari (2008). Sosiaalisen pääoman skaalaus: paikallisia ja ylipaikallisia näkökulmia maankäyttöön Nelliimissä, Inarissa. *Nordia Geographical Publications* 37:1.
- Rutten, Roel & Boekema, Frans (2012). From learning region to learning in a socio-spatial context. *Regional Studies* 46:8, 981–992.
- Smallbone, David, Labrianidis, Lois, Venesaar, Urve, Welter, Friederike & Zashev, Peter (2007). *Challenges and prospects of cross border cooperation in the context of EU enlargement*. 24.10.2011, http://www.bamde.org/germany/Publications/Integrated_lit_review.pdf
- Statistika centralbyrån (2011). *Folkmängden efter region, civilstånd, ålder och kön. År 1968–2011*. 8.3.2012, <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/SubTable.asp?yp=tansss&cxu=C9233001&omradekod=BE&chuvudtabell=BefolkningNy&omradetext=Befolkning&tabelltext=Folkm%E4ngden+eft+er+region%2C+civilst%E5nd%2C+%E5lder+och+k%F6n%2E+%C5r&preskat=O&prodid=BE0101&starttid=1968&stopptid=2011&Fromwhere=M&clang=I&langdb=1>
- Stolle, Dietlind (2003). The sources of social capital. Teoksessa Hooghe, Marc & Dietlind Stolle (toim.) *Social capital: civil society and institutions in comparative perspective*. Palgrave Macmillan, New York, Hampshire, 19–42.
- Tilastokeskus (2011). *Väkiluku sukupuolen mukaan alueittain sekä väestömäärän muutos 31.12.2011*. 8.1.2013. www.stat.fi
- Tornion kaupunki (2010). *PGR-koonaiskustannukset 1997–2007*. Julkaisematon excel-tiedosto.
- Tornion kaupunki (2012). *Työ, yrittäminen ja elinkeinot Torniossa*. 5.6.2012, <http://www.tornio.fi/index.php?p=Tyoyrittaminenjaelinkeinot>
- Tuomas Santasalo Ky (2002). *Haaparannan ja Tornion keskustojen kaupalliset palvelut. Raja-alueen tarkennettu kaupallinen mitoitus ja vaikutukset kaupalliseen rakenteeseen*. Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Tura, Tomi & Harmaakorpi, Vesa (2005). Social capital in building regional innovative capability. *Regional Studies* 39:8, 1111–1125.
- Tödtling, Franz & Kauffman, Alexander (2001). The role of the region for innovation activities of SME's. *European Urban and Regional Studies* 8:3, 203–215.
- Woodhouse, Andrew (2006). Social capital and economic development in regional Australia: a case study. *Journal of Rural Studies* 22, 83–94.

Suulliset lähteet

- Nousiainen, Ritva. Tornion ja Haaparannan yhteistyösihteeri. Kesäkuu 2010.
- Valtanen, Seppo. Tornion kaupungin elinkeinoyhtiö Team Botnian toimitusjohtaja. Kesäkuu 2010.